

Zdeněk Smolka

Několik poznámek po deseti letech České knihovny

Název, který jsem zvolil, je poněkud nepřesný. Správně by v něm mělo být napsáno po jedenácti letech, neboť již roku 1997 vyšly první dva svazky této ediční řady. Krachující Český spisovatel na ně však již nenavázal, a Nadační fond Česká knihovna (dále NFČK) proto od roku dalšího začal spolupracovat s Nakladatelstvím Lidové noviny, s. r. o. (dále NLN), které se od té doby stará o další tituly. Zcela první svazek celé řady (MÁCHA 1997) byl v NLN vydán znovu (IDEM 2002), doplněny do něj byly české překlady Máchových německých veršů a několik drobností v „Komentáři“, takže z úvodního roku 1997 vlastně jako zaznamenáníhodné zůstávají jen Tomanovy *Básně* (TOMAN 1997).

Ani v dalších letech se však vydávání České knihovny (dále ČK) nestalo bezproblémovým. NFČK původně předpokládal, že bude vycházet deset svazků ročně, ve smlouvě s NLN slevil zprvu na šest, roku 2005 na pět a následně na pouhé čtyři svazky. Pokud by tyto počty byly dodrženy, bylo by již vydáno padesát devět svazků, ve chvíli, kdy píšu tyto řádky, je jich však pouze padesát čtyři, a to započítávám obě vydání Máchových básní. Chybí tedy více než jedna roční produkce i v onom zredukovaném počtu. Z plánu na rok 2008 jsou stále nerealizovány dva tituly, a to Josef Jedlička: *Kde život náš je v půli se svou poutí a Krev není voda*; Julius Zeyer: *Vyšehrad a Troje paměti Víta Choráze*.¹

Nejsem schopen přesně posoudit, čím je to způsobeno, důvodů bude asi více. Prvním z nich může být objem financí, které má ČK k dispozici. Takový projekt nemůže dobře fungovat bez trvalé a výrazné podpory státu, ten má však jiné priority. Chybějí ovšem i peníze z jiných zdrojů. První dva svazky obsahovaly list s reklamami sponzorů, něco takového v dalších nenalezneme. Je přitom jasné, že bez vícezdrojového financování se kulturní projekty jen obtížně realizují. S finanční situací souvisí i prodej knih, jejich propagace a reklama. Marketink je ale věcí nakladatelství, uvidíme, jak si s ním poradí brněnský Host, který letos ČK převezme.²

Druhým důvodem je zřejmě kázeň editorů. Zde nemám k dispozici přesná čísla, již dříve však byly zrušeny smlouvy s těmi, kteří se zpozdili o více než tři roky, aniž by práci započali. Zdá se tedy, že problémem jsou nejen finanční, ale i lidské zdroje. Již před lety zdůvodňoval rozkolísanou kvalitu jednotlivých knih – jak z hlediska samotné edice, tak z hlediska doprovodných „Komentářů“ – předseda vědecké rady NFČK takto: „Pracujeme s textology a komen-

tátory, jejichž možnosti jsou omezené, například většina zkušených editorů je v pokročilém věku, protože tato profese byla zanedbávána a je nevýnosná“ (HOLÝ 2001a: 334). Řekl však tehdy i jinou důležitou věc: „Snažíme se tedy uchovávat některé atributy kritických edicí, nicméně zároveň musíme vycházet vstříc také požadavkům nakladatelství a zčásti i zájmům čtenářů“ (HOLÝ 2001a: 334). Jistě zde tedy hrají roli i komerční cíle, které určují, které tituly budou vydány prioritně. Jinak si stěží můžeme vysvětlit, že některé svazky jsou již připravené, ne však vydané, a to Marie Majerová: *Přehrada*; Božena Benešová: *Nesplacený dluh a jiné povídky*; Karel Čapek: *Loupežník, RUR, Bílá nemoc*. Božena Benešová byla avizována již na obálce prvního ročníku, stále však vydána není. Nejde o jediný svazek, který byl tehdy ohlášen a na který zatím čekáme marně; tím druhým je Jakub Deml: *Světlo a stíny*. Nevím, co mělo být jeho součástí. Mezi svazky, které jsou před dokončením, nalézáme Jakub Deml: *Pozdrav Tasova*, pravděpodobně jde o jiný než původně plánovaný.³ Naopak proponovaný Viktor Dyk (*Milá sedmi loupežníků, Krysař, Zmoudření Dona Quijota, Devátá vlna*) byl nakonec nahrazen dvěma Dykovými publikacemi – *Dramata a prózy* (DYK 2003), obsahující *Zmoudření dona Quijota, Velikého mága, Stud, Píseň o vrbě a Krysaře, a Pět básnických knih* (DYK 2002), kde jsou *Milá sedmi loupežníků, Giuseppe Moro, Noci chiméry, Okno a Domy* –, což je jen dobře, jakkoli je škoda, že na *Devátou vlnu* nakonec nedošlo.

Zdá se tedy, že ČK je projekt potýkající se s problémy, jen obtížně hledající finance a pracovníky. Byla by však rozhodně škoda, kdyby měl zaniknout. Ediční řadu, která se soustředí na vydávání české beletrie všech žánrů a ze všech dob, potřebujeme.

Jinou otázkou je koncepce celé ediční řady a kvalita připravovaných svazků. Uprímně řečeno, výsledky ČK nejsou příliš důkladně reflektovány. Recenze na jednotlivé počiny obvykle víc mluví o vydaných dílech a jejich autorech než o ediční práci. Stejně tak neexistuje široká diskuse o tom, co a jakým způsobem vlastně vydávat. Těžko říci, jak vypadají jednání vědecké rady NFČK, ale po přečtení následujících vyjádření Jiřího Holého – „Tempo knihovny nás totiž někdy nutí zařazovat i texty, o nichž víme, že by mohly být o něco lepší, nebo tisknout edice, které někdy jen s mírnými změnami přejímají dosavadní kritická vydání“ (HOLÝ 2001a: 334) nebo: „Totéž se týká jednotlivých komentářů: nemají být podle pravítka, ale různé, případ od případu. Vycházejí, stejně jako práce s textem, z potřeb čtenářů (informace o díle), ze stavu soudobého bádání i z možností komentátorů“ (IDEM 2001b: 2) –, se může zdát, že jsou vlastně zbytečná, nakonec se stejně udělá to, co se udělat musí z objektivních důvodů. Ale kdo ví, možná by se ony objektivní důvody ukázaly jako méně silné, kdyby exis-

¹ Informace tohoto druhu přebírám z *Výroční zprávy NFČK za rok 2007*.

² *Masopust* V. L. Rvačkovského je posledním svazkem, který vydalo NLN, na podzim by již v Hostu měl vyjít Zeyer. Následovat pak budou *Povídky Zikmunda Wintra*. V dalších letech mají vycházet ročně nejméně tři svazky.

³ Jen pro úplnost, dalšími svazky před dokončením jsou František Hrubín: *Básně*; Alois a Vilém Mrštíkovi: *Rok na vsi*; Alois Jirásek: *V cizích službách*; Jaroslav Durych: *Bloudění*; Jan Neruda: *Povídky malostranské, Arabesky*.

toval tlak ze strany čtenářské a odborné veřejnosti, jež je však zatím spíše pasivní. Výjimky se našly (např. DOKOUPIL 1999; ŠVEC 2001; KOSÁK 2001; BOHÁČ 2001; SYROVÝ 2001/2002), vyprovokovat rozsáhlejší diskusi se ale nepodařilo, kromě reakcí Jiřího Holého (HOLÝ 2001a a HOLÝ 2001b). Sám jsem se o to pokusil dvakrát (SMOLKA 2003 a SMOLKA 2006), avšak marně – dostalo se mi jen jedné, neseriózní reakce. Zatím se tedy jeví jako nejpřínosnější diskusní příspěvek „Poznámky k první dekádě České knihovny“, který pro Kruh přátel českého jazyka přednesli 23. dubna 2008 Michal Kosák a Jiří Flaišman a který mi poskytl řadu námětů pro tyto poznámky, nebyl však bohužel publikován (FLAIŠMAN – KOSÁK 2008).

Pokusme se tedy nyní podívat se na dosavadní historii ČK trochu komplexněji. Necháme vesměs stranou chyby, kterých se jednotlivé svazky nevyvarovaly, a soustředíme se na jiné otázky: které tituly jsou vybírány, jak vypadají jejich komentáře a ediční poznámky, jaké ediční zásady jsou voleny. Podaří se nám vystopovat nějaké jednotící principy ediční řady, nebo mají pravdu skeptické hlasy, které se v minulosti objevily? Tak Petr Boháč v reakci na článek Jiřího Holého (HOLÝ 2001a) položil otázku: „Není kolísající rozsah a kvalita přípravy komentářů a edic důsledkem nevyhraněnosti, až jakési rozmlženosti České knihovny? Nejsou hlavními spojovacími články vnější znaky (obal, formát a proklamace) místo vnitřních?“ (BOHÁČ 2001: 9). Karel Syrový následně konstatoval: „Není dnes totiž možné mluvit o standardu České knihovny, ale jen o standardech jednotlivých editorů. Nároky neklade na editora a komentátora knihovny, ale pouze on sám“ (SYROVÝ 2001/2002).

Nejprve tedy k vydávaným dílům. Podle Jiřího Holého: „Při výběru titulů bereme v potaz to, aby byly v každém ročníku zastoupeny různé historické epochy, rozličné žánry a směry. Dalším kritériem je přítomnost či absence díla na knižním trhu“ (HOLÝ 2001b). Tvrdí zde dále, že většina vydaného patří k obecně přijímanému kánonu, některé jiné tituly vytvářejí nové čtení klasiků (např. Karáskův Sen o říši krásy v *POHÁDKOVÉ* 1999). Daří se to? V již zmiňované „Poznámce“ bylo řečeno: „V knihovně se dnes, alespoň se tak zdá, při výběrů titulů pro nejbližší období nehledí v prvé řadě na otázky přísně koncepční, její chod je spíše určován momenty provozními. Je pro ni typické, že stačí podat ediční návrh a ten je většinou přijat, i když se s autorem dosud v rozvrhu edice příliš vážně nepočítalo, čímž se obchází konsensus dosažený vědeckou radou. Též se tak ovšem reaguje na stav, kdy »scházejí editoři«, kteří by byli schopni tituly včas dodávat“ (FLAIŠMAN – KOSÁK 2008).

Při obhlídce vydaných svazků je první, čeho si můžeme všimnout, výrazná preference česky psaných textů. Nacházíme zde jen dvě výjimky: *Středověké legendy o českých světcích* (STŘEDOVĚKÉ 1998), obsahující překlady ze staroslovenštiny a latiny, a pak Bolzanovy *Exhorty* (BOLZANO 2006). První z nich velké nadšení nebudí. Vybrané legendy bezpochyby patří do kánonu české literatury a z tohoto pohledu nelze proti jejich publikaci nic namítat, jde však o texty pouze převzaté ze starších publikací, „Komentář“ je více než strohý a ediční

poznámka zde prakticky neexistuje.⁴ Jiná situace nastává ve druhém případě. Bolzano byl výjimečnou osobností své doby, a pro nás navíc má zvláštní kouzlo jeho pojetí vlastenectví coby alternativa ke koncepci Jungmannově. Ačkoli ho čeští vydavatelé zcela neopomíjejí, není jimi ani příliš vyhledáván, jeho kázání proto u nás dnes působí zcela objektivně. Svazek je navíc i příjemně provokativní, protože klade nejen otázku po hranicích české literatury, ale také po hranicích literatury či písemnictví vůbec. Až do doby barokní jsme zvyklí vnímat kázání jako její součást, v pozdějších obdobích jsou už pro nás obvykle součástí jiných diskurzů. Ale konečně: měla by se snad ČK omezovat jen na uměleckou literaturu? Ale pokud to neudělá, bude jí předpokládaných dvě stě svazků stačit k tomu, aby publikovala dostatečnou množinu děl tak, aby nebyla pokládána za torzo? Popravdě řečeno, i když se omezi pouze na uměleckou literaturu, bude ten rozsah dostatečný? Ale zpět k jazykům – nabízí se množství děl psaných jinak než česky, zvláště latinsky a německy, které by za publikaci stály. Zatím stojí mimo pozornost ČK.

ČK vydává díla různého stáří. Prozatím osm svazků zpřístupňuje texty, jež vznikly před rokem 1800. Není to mnoho, vzhledem k náročnosti jejich přípravy to však není ani zanedbatelný počet. Zcela jednoznačně největší ohlas mezi odborníky měly *Staré paměti kutnohorské* (KOŘÍNEK 2000). Není se čemu divit, jejich poslední vydání je již staré více než sto sedmdesát let, a tak jakkoli jde o dílo v dobovém kontextu významné, dnes žilo jen v povědomí několika odborníků. Knihu navíc doprovází podrobný, stopětatřicetistránkový „Komentář“ nadstandardní úrovně. Jinými objevenými publikacemi jsou edice knížek lidového čtení, a to *Ezopa, Ejlenšpígla a Palečka* (TRÍKRÁŘ 2003) a *Meluzíny, Magelony a Jenovefy* (TRÍ 2000). Pořadatelé ČK zde naštěstí opustili svůj vydavatelský záměr: „Česká knihovna začala vycházet v roce 1997 jako řada základních děl české literatury [...], tedy něco jako kánon či zlatý fond našeho písemnictví“ (HOLÝ 2006). O zmíněných šesti textech můžeme hovořit jako o milých, zábavných, zajímavých a podobně, rozhodně však ne jako o dílech oplývajících literární kvalitou či zásadními vývojovými impulzy. Nemluvě o závislosti většiny z nich na cizích vzorech. Do zlatého fondu našeho písemnictví nepatří (snad kromě *Palečka*) a doufejme, že to všichni pochopí a nikoho nezmate jejich zařazení do ČK. Nicméně současný zájem o čtivo, které tvoří významnou složku literárního provozu, jejich publikaci ospravedlňuje, zvláště když jde o knihy staré několik století, a tudíž dnes vesměs těžko dostupné, přestože se můžeme ptát, zda jimi ČK nesupluje úlohu jiných potenciálních edic. Pokud jde o zbývajících pět titulů ze starší literatury, jde o uznávané, prověřené hodnoty. Dostáváme se s nimi k další otázce, nad níž by stálo za to se zamyslet. Měla by se ČK pri-

⁴ Jde o extrémní případ. Ediční poznámky mají sice v ČK rozdílný rozsah, rozdílnou hloubku i kvalitu, běžně však neabsentují. Musíme se smířit s paradoxem, že tento jeden z nejhůře vybavených svazků ČK patří mezi ty, které měly největší komerční úspěch, zatímco jiné, mnohem pečlivěji připravené, a také objektivně (např. MICHAL 2001), na trhu propadly (viz HONÍME 2006).

oritně věnovat vydávání literární klasiky, která často je dostupná na pultech knihkupectví, a když ne tam, tak v antikvariátech a v knihovnách, a to mnohdy v několika vydáních, nebo by přednost měly dostávat texty, které jsou buď zapomenuté, nebo stěží dostupné, ať již kvůli tomu, že byly naposledy vydány před mnoha desetiletími, nebo proto, že nebyly vydány vůbec? Jistě, má-li ČK ambice poskytnout současnému čtenáři soubor zlatého fondu české literatury a něčeho navíc, sotva se může vyhnout například *Labirintu světa a ráji srdce* (KOMENSKÝ 1998), ale na jeho vydání bylo času dost, v prvé řadě mohly být síly soustředěny na náročnější projekty.

Něco podobného nás může napadnout i při pohledu na další vydané svazky. Zde se nám nerýsuje takový jednoznačný časový předěl, jako tomu bylo s rokem 1800, celkem ale můžeme říci, že počet vydaných děl z devatenáctého a dvacátého století je přibližně stejný, v obou případech zhruba trojnásobek počtu děl starších, což se jeví jako rozumný poměr. Pokusme se zamyslet nad skladbou titulů. Pokud zůstaneme u výše položené otázky, zjistíme, že se v ČK kříží dvě tendence. Na jedné straně se vydává klasika nejklassičtější (např. MÁCHA 2002; 2008; NĚMCOVÁ 1999; 2002), na straně druhé zde nacházíme tituly jiného typu. Vydány jsou jednou nejznámější autorovy texty (např. KLOSTERMANN 1999; ŠLEJHAR 2002), jindy svazek shromažďuje texty známé i neznámé (WEIL 1999). Někteří autoři jsou doposud zastoupeni pouze méně známými texty. Ignát Herrmann asi nejméně utkvěl čtenářům v paměti svým *Kondelíkem*, v ČK je však představen povídkami (HERRMANN 2004). Smlouvu pak má NFČK uzavřeno na jeho umělecky nejvýznamnější knihu *U snědeného krámu*. Podobně se zdá situace vyvíjet u Terézy Novákové (NOVÁKOVÁ 2001) či Jaroslava Haška (HAŠEK 2008).

Mezi třemi posledně zmíněnými knihami nacházíme jednu podstatnou odlišnost: od Novákové je vydán soubor povídek, v případě zbylých dvou jde o výbor. Zde se ČK prohřešila proti dalším ze svých záměrů: „Všichni se shodli, že jediným kritériem výběru bude hledisko literární úrovně, že budeme respektovat celek díla vytvořený autorem (např. u básnických sbírek) [...]. Hned na začátku jsme si řekli, že se budeme bránit výborům a naopak ctít celek díla“ (TROCHU 1999: 8). Ano, vydat výbor je vždy problematické, konstruuje se tím určitá podoba autora, která v žádné historické době neexistovala. I kvalitně provedený výběr konzervuje spisovatele coby jakousi mimočasovou entitu, necitlivý výběr pak jeho tvůrčí osobnost zcela zkrsluje. V naprosté většině případů ČK respektuje celistvost jednotlivých děl, doufáme, že výjimek bude co nejméně. Samozřejmě by také mohla někdy dbát na celistvost díla jednoho autora, alespoň toho knižně vydaného. To je však ve většině případů neuskutečnitelné už kvůli jeho rozsahu, navíc cíle této ediční řady leží jinde. Přesto se o to občas ČK pokusí. Jejím preferovaným autorem se stal Sládek (SLÁDEK 1998; 2003; 2004; 2005), nikomu jinému nebyly věnovány více než dva svazky. ČK neotiskla celé Sládkovo beletristické dílo, mnoho však nechybí. Samozřejmě bychom se mohli ptát, čím si právě tento autor vysloužil takovou přízeň, ale

to by asi nebylo korektní, dokud celá ediční řada není uzavřena a neznáme tedy její celek. Jisté je, že relativní celistvosti díla bude moci dosáhnout jen ve výjimečných případech nepříliš plodných autorů, i když i zde výjimka potvrzuje pravidlo (ZAHRADNÍČEK 2001). Jinou otázkou je autorská celistvost svazků, nacházíme zde některé, které jsou místo ní sjednoceny žánrovou příslušností textů (*POHÁDKOVÉ* 1999) i jejich příslušností k uměleckému směru (*POETISTICKÁ* 2002). Jedná se o ojedinělé pokusy, prokázaly však svou životaschopnost.

Celkově můžeme říci, že nejsou zřejmá nějaká jednotná kritéria výběru toho, co bude tištěno.⁵ Určitá tendence existuje, svazky jsou spíše jednoautorové, díla v nich obsažená jsou vybírána podle estetické nebo vývojové hodnoty a bývá zachována jejich celistvost. Neplatí to však vždy, jak jsme již viděli, a publikovány jsou například i práce svou hodnotou problematické, jako je Němečkův román *New York: Zamřeno* (NĚMEČEK 2007). ČK tedy rozhodně netrpí uniformitou, otázka je, zda směřuje k nějakému výslednému tvaru, nebo se její podoba utváří víceméně náhodně.

Podívejme se nyní stručně na použité ediční zásady. Stranou přitom necháme jejich konkrétní aplikaci. Nebudu také pracovat s díly pocházejícími z doby před rokem 1800, neboť problematika jejich vydávání je specifická.

Při ediční práci je jedním z prvních problémů, který je potřeba vyřešit, volba výchozího textu. Tradiční pohled na věc říká, že by to mělo být tzv. vydání poslední ruky, tedy to vydání, na němž se naposledy aktivně podílel autor. Posléze byla tato zásada poupravena a začalo se požadovat, aby šlo o to vydání, v němž autor naposledy provedl tvůrčí zásahy – důvodem byla snaha vyhnout se pouze mechanickým úpravám textu, které mají negativní charakter. Objevují se však i jiná řešení. Když byly v devadesátých letech vydány (mimo ČK) první čtyři sbírky Jiřího Karáska ze Lvovic (KARÁSEK 1995), sáhli editoři po jejich prvním vydání. Jde o specifický případ, tento autor totiž své rané sbírky později několikrát radikálně přepracoval, nebudeme přehánět, řekneme-li, že mnohdy pod starými názvy publikoval nová díla. Pokud tedy čtenář chce poznat tyto základní texty české dekadence, vydání poslední ruky by ho jen zmátlo. Osobně preferuji vydávat určitou konkrétní, historicky danou podobu díla. Kdysi jsem výběr výchozího textu a jeho následné emendace pojmenoval předpokladem metafyzické jednoty díla a snahou dobrat se jeho ideálního tvaru, přinejmenším snahou vytvořit takovou jeho podobu, k níž směřoval autor a nikdy jí nedosáhl (viz SMOLKA 2003). Výsledek takového snažení bude na-

⁵ Při četbě komentářů a edičních poznámek má někdy člověk pocit, že editoři důvody své volby přímo zastírají. „Kniha epigramů jako celek byla možná autorem zamýšlena jako protějšek Zpěvů pátečních, avšak o jejím definitivním znění i o konečném edičním záměru se můžeme jen dohadovat. Je možné, že při své autokritičnosti by Neruda konečné znění ještě zrevidoval. Proto ji v této edici neotiskujeme“ (NERUDA 1998: 476). Podle stejné logiky by ovšem neměly být otištěny ani ony *Zpěvy páteční*; skutečným důvodem výběru zde byla síla tradice. Proti tomu nelze nic namítat, ale proč editoři místo takového jednoduchého konstatování vymýšlejí krkolomná zdůvodnění?

konec vždy spekulací. Pravda je, že ve většině případů to není příliš na škodu, neboť diference mezi dílem-historickým faktem a dílem-ideálem (tedy tím, co editor vytvoří) nejsou příliš velké. Jindy ani nic jiného nezbyvá, například u textů jazykově vzdálených nebo dochovaných torzovitě apod. Nezapomenu ale na člověka, který se po přečtení Karáskovy sbírky *Sodoma* vydané podle textu poslední ruky divil, že ta dekadence nebyla zase tak provokativní.

Jak postupuje ČK? V některých případech volí přetisk staršího, kritického vydání, které je více či méně znovu přehlédnuto a přizpůsobeno pravopisně. Přestože by se mohlo zdát, že jde o zjednodušení si práce, nedomnívám se, že by tento způsob byl v něčem zásadně chybný. Vlastně spíše naopak, vychází-li čtenářské vydání z kritického – a ČK produkuje čtenářská vydání –, je vše v naprostém pořádku. V jiných případech jsou základním textem obvykle vydání poslední ruky.⁶ Některá řešení však provokují otázky. Jednotlivé povídky knihy *Úlomky žuly* Terézy Novákové (Nováková 2001) jsou vydány podle poslední autorské redakce, kniha jako celek však nikoli, její kompozice odpovídá posmrtnému vydání, které sestavil autorčin syn; máme tedy před sebou vydání poslední ruky povídek a cizí konstrukt sbírky. V ediční poznámce Dykových *Dramat a próz* čteme o druhém vydání novely *Stud*: „Toto vydání není textově spolehlivé, chybí zde např. s. 10–11 z 1. vydání, přesto však naše edice z něho vychází, protože je vydáním poslední ruky“ (Dyk 2003: 487). To už zavání fetišizací. Jiné vydání než poslední ruky se stává v ČK výchozím textem zcela výjimečně (např. ZÁVADA 2006).⁷ Zajímavá je práce s díly žijících autorů, kteří k vydání nejsou přizváni, jen volba výchozího textu se řídí jejich přáním (GRUŠA 2003; ŠKVORECKÝ 1998).

Pokud jde o samotnou přípravu textu, ČK se drží zásad, které byly zformulovány ve dvou základních příručkách (*EDITOR* 1971; *TEXTOLOGIE* 1993). Jiří Holý k tomu poznamenává: „Tento způsob textologie chce odlišit konvenční nahodilosti od smysluplných prvků díla. [...] Prostě řečeno, rozlišuje text a různá pravopisná znění textu, která jej zaznamenávají“ (HOLÝ 2001b: 2). Považujeme-li pravopisné konvence za něco dílu vnějšího – na rozdíl od jiných konvencí, jimž se podřizuje – pak můžeme souhlasit; tento postulát je ovšem diskutabilní, vychází totiž z předpokladu zvukové podstaty literárního artefaktu, navíc i změna pravopisu vytrhává dílo z jeho historické situovanosti (viz SMOLKA 2003).

Uplatnění zmíněných zásad zcela jednotné není. Podívejme se krátce např. na kvantitu samohlásek. Vesměs bývá zachovávána, jelikož se předpokládá, že pravopis lze měnit jen tam, kde to neovlivní zvukovou realizaci textu. Někdy se však do ní zasahuje. Běžné je v ČK nejen krácení *vedle* → *vedle*, *podle* → *podle* apod.; v *Mé Americ*e (SLÁDEK 1998) se jej však nedočkáme. Upravuje se dále pravopis přejatých slov, např. *balkón* se mění v *balkon*. Poněkud paradoxně jsou zde uplatňována pravopisná pravidla z roku 1993, která vzbudila velmi

⁶ Které je někdy zároveň prvním vydáním, to je však věc náhody.

⁷ I když to někdy ediční poznámka hlásá, ovšem mylně (viz ZAHRADNÍČEK 2001: 770; srov. KOSÁK 2001).

negativní ohlas, byla hodnocena jako projev svévole několika lingvistů, a následně k nim byly vydány dodatky, které připouštějí v těchto případech jako dubletní starý pravopis. Nicméně v ČK převládl *balkon*, ne však zcela, existují výjimky, např. ve *Zbabělcích* (ŠKVORECKÝ 1998) můžeme spatřit *balkón*. Zdůvodněno je to celkovým hovorovým rázům jazyku díla; kupodivu se však ve stejném vydání mění *benzin* na *benzin*. V *Souboru díla* Karla Michala (MICHAL 2001) je zase kvantita hodnocena rozdílně v partu vypravěče a v přímé řeči. Nejednotnou práci s tímto jevem mohou dokumentovat *Staré pověsti české*, kde je mnohdy kvantita ponechána v původní podobě, a to včetně kolísání (*tehda* i *tehda*), u některých slov, v „dobově normativních případech“ (JIRÁSEK 2001: 374), je měněna (*zabiti* → *zabítí*). Další rozdíly nalezneme například v psaní *s/z*. Tak genitivní předložka bývá nejčastěji unifikovaná v *z*, někdy se ale zachovává *s* ve významu *s* povrchu pryč a *se* shora. Obvykle se upravuje podle současné normy pravopis cizích a přejatých slov, v Čapkově trilogii (ČAPEK 1998) však zůstává v některých případech, nikoli však ve všech, zachován, protože prý patří do prostředí, v němž se děj odehrává. Cizí slova v Haškových povídkách (HAŠEK 2008) vesměs zůstávají v Haškově způsobu psaní (který je tu zjevně součástí díla jako projev vypravěče neznalého plně cizího jazyka), výjimečně jsou však z neznámých důvodů přece jen přepisovaná do pravopisu jejich původního jazyka. Ve výčtu takových nejednotností bychom mohli pokračovat na mnoha stranách, myslím však, že uvedené příklady jsou dostatečně výmluvné.

Rozdíly nacházíme i v „Komentářích“, různě pojmenovaných edičních poznámkách a dalších doprovodných textech. „Ediční poznámka“ by měla být od „Komentáře“ oddělená, fakticky je však často jeho součástí; někdy jsou oba texty v podstatě nerozlišitelné (MÁCHA 2002; ZÁVADA 2006). Všechny tři přístupy jsou samozřejmě možné, ale v rámci jedné ediční řady by měl být zvolen jeden z nich a ten pak dodržován. Ostatně narazili jsme již na svazek, v němž ediční poznámka zcela absentovala. Jindy je lakonická, téměř nic neříkající (např. KOMENSKÝ 1998; NĚMEČEK 2007; ZEYER 2001). Tento fakt nemohou dost dobře omluvit vnější okolnosti, např. skutečnost, že editor Emanuel Macek zemřel dřív, než stihl poznámku vytvořit, neznámá, že ta nemá být potřebným způsobem dovořena (ŠALDA 2000). „Detailnější závěry přinese připravovaná studie,“ slíbili editoři Weilova svazku (WEIL 1999: 506), nevím o tom, že by vyšla, ale třeba jsem ji přehlédl. „Ediční poznámka“ ovšem v žádném případě nemůže mlčet a jen prohodit, že se někde jednou potřebné informace objeví. Rozsah „Komentářů“ kolísá od šesti (KOMENSKÝ 1998)⁸ či devíti (*STŘEDOVĚKÉ* 1998) stran až po úctyhodných dvě stě pět (ZAHRADNÍČEK 2001). Je vcelku zbytečné dodávat, že jejich obsah nutně musí mít různou šíři, jednotlivé komentáře se však značně liší i v kvalitě a ve stylu. Blahoslav Dokoupil například popsal na příkladu čtyř svazků (ŠKVORECKÝ 1998; ČAPEK 1998; WEIL 1999 a KLOSTERMANN 1999) tři různé typy komentářů. Nejtradičnější našel u Klostermanna, v případě *Zbabělců* jde podle něho

⁸ Zde jej ovšem rozšiřují „Vysvětlivky“ (také vysvětlivky jsou zpracovávány značně nejednotně).

vlastně o ediční zprávu, do níž jsou vloženy literárněhistorické pasáže; zachovává se přitom objektivně popisný tón. Doslovu se blíží „Komentář“ dvou zbývajících svazků, má přitom však i tendenci najít novou interpretační perspektivu (viz DOKOUPIL 1999). Podobných příkladů by bylo možné uvést více. Vysvětlení Jiřího Holého se nejeví jako uspokojující: „Předpokládáme totiž, že komeniologická literatura je k dispozici v dostatečné šíři, zatímco Zahradníčkovi se soustavně věnuje pozornost až v posledních letech“ (HOLÝ 2006: 37). Jistě, není ale úkolem čtenáře bádát v komeniologické literatuře, to by měl za něho udělat právě autor „Komentáře“. Je jasné, že naprostá unifikace „Komentářů“ není žádoucí, ke každému dílu je potřeba přistupovat poněkud jiným způsobem, jisté standardy by však existovat měly, aby korigovaly libovůli jejich autorů.

Co říci závěrem? ČK je potřebná ediční řada a vděk patří všem, díky nimž přes mnohé překážky existuje, a dá-li Bůh, bude existovat i nadále. Bylo by však dobré, kdyby se o její koncepci vedla veřejná diskuse, kdyby se mnohé věci vyjasnily a byly pak zformulovány do zásad, jejichž dodržování by se vyžadovalo. Zatím se zdá, že ČK vskutku sjednocují hlavně vnější znaky.

Prameny

BOLZANO, Bernard

2006 *Exhorty*; ed. a přel. J. Loužil (Praha: NLN)

ČAPEK, Karel

1998 *Hordubal; Povětroň; Obyčejný život*; ed. J. Víšková (Praha: NLN)

DYK, Viktor

2002 *Pět básnických knih*; ed. Z. Trochová (Praha: NLN)

2003 *Dramata a prózy*; ed. Z. Trochová (Praha: NLN)

GRUŠA, Jiří

2003 *Dotazník aneb Modlitba za jedno město*; ed. J. Papcunová (Praha: NLN)

HAŠEK, Jaroslav

2008 *Moje zpověď a jiné povídky*; ed. M. Havránková a M. Jankovič (Praha: NLN)

HERRMANN, Ignát

2004 *Nedělní povídky*; ed. L. Štěrbančičová a P. Rut (Praha: NLN)

JIRÁSEK, Alois

2001 *Staré pověsti české*; ed. K. Komárek (Praha: NLN)

KARÁSEK ze Lvovic, Jiří

1995 *Básně z konce století*; ed. G. Dupačová a A. Zach (Praha: Thyrsus)

KLOSTERMANN, Karel

1999 *Ze světa lesních samot*; ed. V. Vaněk (Praha: NLN)

KOMENSKÝ, Jan Amos

1998 *Truchlivý I, II; Labyrint světa a ráj srdce*; ed. V. Petráčková a J. Kolár (Praha: NLN)

KOŘÍNEK, Jan

2000 *Staré paměti kutnohorské*; ed. A. Stich a R. Lunga (Praha: NLN)

MÁCHA, Karel Hynek

1997 *Básně*; ed. M. Červenka a Marta Soukupová (Praha: Český spisovatel)

2002 *Básně*; ed. M. Červenka a Marta Soukupová (Praha: NLN)

2008 *Prózy*; ed. M. Stluka, Z. Hrbata a M. Procházka (Praha: NLN)

MICHAL, Karel

2001 *Soubor díla*; ed. M. Masáková (Praha: NLN)

NĚMCOVÁ, Božena

1999 *Babička*; ed. R. Adam (Praha: NLN)

2002 *Povídky*; ed. L. Kusáková a M. Soukopová (Praha: NLN)

NĚMEČEK, Zdeněk

2007 *New York: Zaměřeno*; ed. M. David (Praha: NLN)

NERUDA, Jan

1998 *Knihy básní*; ed. A. Haman (Praha: NLN)

NOVÁKOVÁ, Teréza

2001 *Úlomky žuly*; ed. V. Menclová (Praha: NLN)

POETISTICKÁ

2002 *Poetická próza*; ed. J. Holý (Praha: NLN)

POHÁDKOVÉ

1999 *Pohádkové drama*; ed. M. Sendlerová a J. Kudrnáč (Praha: NLN)

SLÁDEK, Josef Václav

1998 *Má Amerika*; ed. J. Janáčková (Praha: NLN)

2003 *Básně I*; ed. M. Chlíbcová a M. Jankovič (Praha: NLN)

2004 *Básně II*; ed. M. Chlíbcová a M. Jankovič (Praha: NLN)

2005 *Básně III*; ed. M. Chlíbcová a M. Jankovič (Praha: NLN)

STŘEDOVĚKÉ

1998 *Středověké legendy o českých světcích*; ed. J. Kolár (Praha: NLN)

ŠALDA, František Xaver

2000 *Boje o zítřek*; ed. E. Macek a M. Špirit (Praha: NLN)

ŠKVORECKÝ, Josef

1998 *Zbabělci*; ed. M. Špirit (Praha: NLN)

ŠLEJHAR, Josef Karel

2002 *Dojmy z přírody a společnosti; Co život opomíjí*; ed. Z. Komárková (Praha: NLN)

TOMAN, Karel
1997 *Básně*; ed. Z. Trochová (Praha: Český spisovatel)

TŘI
2000 *Tři knížky lidového čtení*; ed. J. Kolár (Praha: NLN)

TŘIKRÁT
2003 *Tříkrát rozprávky o jednom hrdinovi*; ed. J. Kolár (Praha: NLN)

WEIL, Jiří
1999 *Život s hvězdou; Na střeše je Mendelsohn; Žalozpěv za 77 297 obětí*; ed. J. Višková a J. Holý (Praha: NLN)

ZAHRADNÍČEK, Jan
2001 *Knihy básní*; J. Bednářová a M. Trávníček (Praha: NLN)

ZÁVADA, Vilém
2006 *Básně*; ed. I. Málková (Praha: NLN)

ZEYER, Julius
2001 *Jan Maria Plojhar*; ed. Z. Nováková (Praha: NLN)

Literatura

BOHÁČ, Petr
2001 „Glosa literární“; *Literární noviny* XII, č. 48, s. 9

DOKOUPIL, Blahoslav
1999 „Nad několika svazky České knihnice“; *Tvar* X, č. 17, s. 13

EDITOR
1971 *Editor a text. Úvod do praktické textologie*; ed. R. Havel a B. Štorek (Praha: Československý spisovatel)

FLAIŠMAN, Jiří – KOSÁK, Michal
2008 [rkp.] „Poznámky k první dekádě České knihnice“; předneseno 23. dubna 2008 pro Kruh přátel českého jazyka

HOLÝ, Jiří
2001a „Poznámka ke kritice Petra Švece a k České knihnici“; *Česká literatura* IL, č. 3, s. 332–334
2001b „Česká knihnice je běh na dlouhou míli“; *Literární noviny* XII, č. 52, s. 2
2006 „Deset let České knihnice“; *Český jazyk a literatura* LVII, č. 1, s. 35–38

HONÍME
2006 „Honíme několik zajíců současně: O edici Česká knihnice hovoří Jiří Holý a Věra Menclová“; *Host* XXII, č. 6, s. 45–47

KOSÁK, Michal
2001 „Z výnosu ediční komise II: Dědická daň“; *Literární noviny* XII, č. 48, s. 8

SMOLKA, Zdeněk
2003 „Tři problémy“; *Česká literatura* LI, č. 6, s. 780–784
2006 „Čin záslužný, leč nedokonalý“; *Česká literatura* LIV, č. 5, s. 119–124

SYROVÝ, Karel
2001/2002 „Konfrontuje-li čtenář...“; *Literární noviny* XII/XIII, č. 52/1, s. 2

ŠVEC, Jiří
2001 „Holého komentář k Čapkově trilogii – povídka kritikova?“; *Česká literatura* IL, č. 3, s. 330–332

TEXTOLOGIE
1993 *Textologie. Teorie a ediční praxe*; ed. P. Vašák (Praha: Karolinum)

TROCHU
1999 „Trochu vystrašit: Rozhovor s Zdenkou Novákovou, redaktorkou České knihnice“; *Tvar* X, č. 3, s. 8

Resumé

This article takes stock of ten years of the Česká knihnice (A Czech Library) editions. It considers the selection of the works published and the varying quality and forms of editorial commentary in them. He also briefly considers the editorial principles used in the editions. The author concludes that the books in the Česká knihnice are linked together more by their outward appearance than by their content.